

Štolcová-Marečková, Elena

[Vester, Elseline. Instrument and manner expressions in Latin]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1988, vol. 37, iss. E33, pp. 186-188

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109192>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

poznatky o autorech českého latinského humanismu, neboť při veškeré jednotě latinské kultury Evropy 16. stol., ať katolické nebo protestantské, existují mezi Čechami a Slovanskem pozoruhodné rozdíly, dané odlišným politickým vývojem obou zemí, příslušnosti Slovenska k Uhrám a jeho neustálým ohrožením ze strany osmanské říše.

V nové publikaci podává Okál čtenářské veřejnosti slovenský překlad tří větších skladeb a několika drobnějších básní předního latinsky píšícího slovenského intelektuála a básníka 16. století Pavla Rubigala (pův. jménem Pavol Rothan). Jeho verše vydal sám Okál v latinském originálním znění (Paulus Rubigallus, Carmina, Lipsiae, Teubner, 1980) a na základě této nedávne edice pořídl slovenský překlad téměř všech kusů v ní obsažených, jednak básní Rubigalových s jejich dedikacemi, jednak drobných skladeb z per německých autorů, kteří jeho básně doporučují publiku (mj. Filip Melanchthon a Joachim Camerarius).

Za svého pobytu na univerzitě ve Wittenberku sepsal Rubigal Prosbu Panonie Germánii (Querela Pannoniae ad Germaniam) o pomoc proti tureckému nebezpečí, v níž se vlastně obrací na Luthera a na Melanchthona jakožto představitele protestantského Německa. V červenci 1540 se básník zúčastnil cesty do Konstantinopole k sultánu Sulimanovi, jejímž výsledkem je skladba Hodoeporicon itineris Constantinopolitani, cenná jako dokument nejen historický, ale i topografický a etnografický a jako pramen pro poznání dobového vidění reálií. K této skladbě připojil autor eklogu Saturiscus, která je do značné míry parafrází Vergiliový 1. eklogy; její antické prameny sice vydavatel originálu rozpoznal velmi přesně, neinformuje však o této inspiraci čtenáře, ač by takovéto upozornění (zmínku o tom čteme až v doslovu na str. 97) bylo podle našeho názoru nanejvýš na místě. — Dalším textem je Epistola Pannoniae ad Germaniam recens. Kromě těchto tří základních textů (jejich dedikací, doporučení německých humanistů a zmíněné eklogy) obsahuje publikace překlad dvou hymnů, jednoho na počest narození Kristova a druhého na prvomučedníka Štěpána. Zde považují za nepřesnou formulaci komentáře (s. 88, srov. doslov. s. 97), že jsou to parafráze biblických textů: pojednávají jistě o biblických látkách a jsou poplatné biblické dídce, nelze o nich však mluvit jako o parafrázi nebo v nich vidět větší množství citací biblických míst (jak se je snaží hledat i aparát, podle mého mínění na tomto místě přebujelý, v Okálově edici originálu). — Zvláště zajímavé jsou pro českého čtenáře zbývající krátké básně, Poemata in honorem M. Ioannis Hussii et M. Hieronymi Pragensis, kde zvláště stojí za zmínku, že v básních se zašifrovanými údaji o letech smrti Husovy a Jeronýmovy se překladateli podařilo chronogramy vhodně napodobit.

Překlad, pokud můžeme po slovenský jazyk posoudit, je vůbec obratný a plyný. Co do porozumění originálu a po věcné stránce si pak nemohl Rubigal přát lepšího interpreta, než je sám editor jeho latinských veršů. — Překlady jsou doprovázeny jednak komentujícími vysvětlivkami, jednak doslovem, o jehož zasvěcení úrovni platí totéž, co bylo řečeno o překladu.

Jana Nechutová

Elseline VESTER, *Instrument and Manner Expressions in Latin*, Amsterdam 1983, 204 s.

Recenzovaná publikace patří v současné latinistice k vítaným pokusům o detailní průzkum specifické problematiky latinské větné struktury. Autorka obrací hlavní pozornost na popis těch typů větných komponentů realizovaných ablativem substantiva, které mají v sémantické struktuře věty roli způsobu, instrumentu a příčiny. Samostatně si všímá komponentu tvořeného ablativem gerundia a v této souvislosti zkoumá i konstrukce s participiém prézenta. Kromě toho jsou ve výkladu obsaženy další výrazové prostředky pro vyjádření uvedených sémantických jednotek, jako předložkové výrazy, adverbia a adjektiva.

Metodologicky a teoreticky je studie orientována na syntaktickou analýzu založe-

nou na modelu s predikativním centrem věty, jak ji rozpracovali H. HAPP (Grundfragen einer Dependenz-Grammatik des Lateinischen, Göttingen 1976), S. C. DIK (Studies in Functional Grammar, London 1980) a zejména H. PINKSTER (On Latin Adverbs, Amsterdam 1972; Latijnse Taalkunde. Syntaxis en Semantiek, Amsterdam 1982). Z tohoto aspektu je predikát společně s obligatorními konstituenty — argumenty zahrnut do jednoho pojmu jádrové predikace, která může být rozšířena o nepovinné konstituenty — satelity. Jak argumenty, tak satelity mají vedle syntaktické funkce funkci sémantickou, odrážející sémantické vztahy mezi konstituenty a predikátem nebo konstituenty a jádrem. Předmětem autorčina zájmu je otázka, kdy nepovinné konstituenty v syntaktické pozici pojmenované „adjunct“, jehož úlohou je „poskytovat další specifikaci predikaci“, hodnotíme na sémantické rovině jako instrument, příčinu a způsob.

Vesterová staví svá pozorování v největší části na souboru sestaveném z Plautů, Terentia, Ciceronových filozofických spisů a řečí, Livia a spisu Auctor ad Herennium. Rozsah materiálu pravděpodobně vyčerpává všechny typické i zvláštní případy zkoumaného větného konstituentu.

V úvodu knihy je vyložena metodika a základní pojmy, které jsou používány. Práce je rozdělena do čtyř částí. V první (kap. 2—3) se autorka pokouší o typologii „states of affairs“ vyjádřených predikáty, tj. o specifikaci různých sémantických tříd predikátů, charakterizovaných společnými obecnými sémantickými rysy. Na základě přítomnosti nebo nepřítomnosti pěti distinktivních sémantických vlastností („controll“, „dynamism“, „change“, „momentaneousness“, „intention“; pořadí prvních čtyř je hierarchické) vymezuje pět různých kategorií „states of affairs“. Označuje je jako: „state“, „process“, „position“, „action“ a „action-process“. Při argumentaci této klasifikace používá rozmanité testovací postupy, které jsou starostlivě interpretovány a dokumentovány. Autorce většinou poskytly vhodná kritéria a v dané úloze se osvědčily.

V další kapitole jsou přehledně konfrontovány různé definice pojmů instrument a způsob, jak je uvádějí tradiční latinské gramatiky, ale i současná lingvistická literatura. Na tomto základě formuluje autorka vlastní definice sémantického významu instrumentu, příčiny a způsobu, které v závěru doplňuje charakterizací příbuzných sémantických jednotek, a to motivu, výsledku a okolnosti.

Druhá část (kap. 4—7) se zabývá důkladnou analýzou substantivních výrazů vyjádřených ablativem a jejich sémantickou analýzou. Autorka správně rozpoznává závislost sémantické role těchto výrazů na „state of affairs“, kterého se účastní, na lexikálněsémantické třídě, k níž patří, a na přítomnosti i typu atributu, který je určuje. Konkrétně si všímá substantiv s významem kvality nebo chování, a to **audacia**, **ferocia**, **fortitudo**, **virtus**, i jejich adverbálních, příp. adjektivních ekvivalentů (**audacter**, **ferociter**, **fortiter**, **audax**, **ferox**, **fortis**) a dále substantiv označujících citové rozpoležení, a to **ira**, **iracundia**. V prvním případě nabývají sémantické role způsobu, instrumentu a příčiny; syntakticky se zpravidla nacházejí mimo intenzí pole predikátu, jsou tedy větnými členy nepovinnými. Autorka pro ně používá názvu „adjunct“ (viz výše). V druhém případě převládá role způsobu, motivu a příčiny, ale odpadá role instrumentu. Tyto sémantické jednotky bývají rovněž realizovány nepovinnými větnými členy, ale je uvedeno i několik příkladů, kde fungují jako obligatorní větné komponenty. Konsekvětně je sledována a zaznamenána korelace mezi jmenovanými sémantickými rolemi a typy „state of affairs“, typy atributu (např.: „kvalifikující“, „posesivní“) a posesoru („subjekt anebo agens“), které slouží jako relevantní distinktivní faktory při jejich diferenciaci.

Zvláštní pozornost je věnována ablativním výrazům vyskytujícím se u specifických predikátů „pugnandi“ (**certare**, **contendere**, **dimicari**, **proeliari**, **pugnare**). Na sémantické rovině plní zpravidla funkci způsobu, který se u výrazů týkajících se částí těla nebo zbraní přehodnocuje na instrument. Podle orientace na agens, predikát a výsledek jsou vyčleněny tři typy konstituentu způsobu.

V následující kapitole autorka zvažuje otázku prospěšnosti rozlišování probíraných sémantických rolí větných konstituentů v ablativu. Oprávněnost sémantické klasifikace dokazuje na základě formálních kritérií, které jí poskytuje koordinační a komutační test. Oba postupy dostatečně průkazně vymezují a charakterizují specifickou sémantickou roli instrumentu, příčiny, způsobu, motivu a okolnosti. Nepřípustnost koordinačního vztahu mezi ablativními konstituenty s různými sémantickými funkcemi je podepřena příkladem a vlastní interpretací. To se týká i další

argumentace, vycházející z nestejných projevů jednotlivých sémantických jednotek při jejich nahrazování předložkovými výrazy s *cum* a *per*. Pouze sémantická role způsobu může být indiferentně plněna ablativem substantiva a předložkovými spojeními s oběma předložkami, zatímco u ostatních rolí je s ablativním výrazem synonymní jen jedno z uvedených předložkových spojení.

Třetí část spisu (kap. 8—10) řeší problematiku konstrukcí s ablativem gerundia. Autorka konstatuje, že ve větě struktuře mu odpovídá konstituent „adjunct“ a že se vyskytuje u většiny typů „state of affairs“. Jeho subjektem je zpravidla člověk a tento subjekt je často identický s agentem, při jeho absenci s patientem, příp. recipientem hlavní predikace. Sémantická interpretace ablativu gerundia prozrazuje, že může mít roli příčiny, způsobu a instrumentu v návaznosti na charakter „state of affairs“. V dalším se Vesterová soustřeďuje na srovnání sémantické hodnoty ablativu gerundia a participia prézenta a jejich použití. Na rozdíl od tradičního výkladu ukazuje, že participium prézenta, které se objevuje v syntaktické pozici predikativní, tj. obsahuje další informaci o jednom z argumentů, se projevuje jinak než ablativ gerundia. Zejména mu nepřísluší žádná specifická sémantická role a spojuje se se všemi typy „state of affairs“. Zdůrazňuje se vázanost jeho sémantické interpretace na kontext a situaci. Subjekt participia prézenta se shoduje se subjektem hlavní predikace. Vývod je podložen materiálem i argumentačními testy. Případy koordinačního použití ablativu gerundia a participia prézenta, jak se nacházejí u Tacita, autorka objasňuje z hlediska historického. V hovorovém jazyce a od Livia i v literární latině lze pozorovat stupňující se uplatnění ablativu gerundia rovněž v sémantické roli okolnosti, která do té doby často figurovala při interpretaci participia prézenta. Argumenty, které postupně vedly k preferování ablativu gerundia jsou zjišťovány nejen na úrovni sémantické, ale i syntaktické.

Závěrečnou část tvoří kapitola, která přináší pokus o výklad zkoumané problematiky na pozadí funkcionální gramatiky. Autorka uvažuje o vhodných paralelách pro nepovinné větné konstituenty, „adjuncty“ a predikativa. V koncepci funkcionální gramatiky upozorňuje na sporná místa v chápání predikativ, dále v interpretaci určitého typu pasivních konstrukcí a předkládá k diskusi vlastní návrhy.

Na závěr nelze opomenout závažnější námitku týkající se jistě nedůslednosti, s níž je přístupováno k souhrnným výsledkům v závěrech jednotlivých kapitol, ale také v rámci jejich částí. I když nejde o podstatné diskrepance, zbytečně narušují jednoznačnost výkladu a snižují jeho přehlednost. Snad by věci prospělo i bedlivější sledování jednoty metodického postupu uplatňovaného při popisu diskutovaných jevů v různých kapitolách.

Recenzovaná studie nesporně posouvá vytyčenou problematiku dopředu. Zaměřením se na omezený úsek latinské větné struktury poskytuje adekvátnější analýzu na sémantické i syntaktické a výrazové rovině. Některé poznatky předcházejícího výzkumu jsou zpřesňovány, některé otázky hodnoty z nového pohledu. Spočívá na dobré znalosti metodologické situace a bohaté materiálové bázi. Domníváme se, že studie E. VESTEROVÉ zaručuje dobrou orientaci ve speciální problematice latinské větné struktury a představuje spolehlivý základ pro další výzkum v dané oblasti.

Elena Marečková-Štolcová

Syntaxe et Latin. Actes du IIme Congrès International de Linguistique Latine, Aix-en-Provence, 28—31 Mars 1983. Edités par Ch. TOURATIER, Aix-en-Provence 1985, 586 s.

Sborník obsahuje referáty a diskusní příspěvky z 2. mezinárodního kongresu latinské lingvistiky, který se konal ve dnech 28.—31. března 1983 v Aix-en-Provence. Editor seřadil celkem dvacet šest přednášek doplněných diskusními výstupy a většinou i odpovědi referenta do tří částí figurujících pod názvy „syntaktické funkce“, „syntaktické struktury“ a „syntaktické třídy“.

V úvodní úvaze se Ch. TOURATIER (La Syntaxe?, s. 7—20) zamýšlí nad proble-